

André Gide, Gustave Flaubert, Joris-Karl Huysmans, Théophile Gautier či Jules Romains. O vysoké úrovni jeho překladů svědčí i fakt, že jeho překlad Stendhalova románu *Červený a černý* vyšel ve druhé polovině 20. stol. hned několikrát.

PETR DYTRT

MUDr. Edmund Talafant, CSc. a jeho doba

* 22. 6. 1914

† 13. 11. 1986

Napišeme-li, že dr. Talafant byl „samostatným vědeckým pracovníkem“ tehdejší katedry lékařské chemie a biochemie (dnešní Biochemický ústav LF MU), mnohým tato informace asi již nic neřekne. Vzdor tomu se jedná o vědec doslova světového významu.

Podívejme se tedy na několik údajů z života dr. Talafanta a pokusme se alespoň zhruba vykreslit prostředí, které jej utvářelo.

Do Brna přišel z rodné Hané (z učitelské rodiny) ve svých 20 letech (1934), aby studoval na lékařské fakultě. Již během studia se zajímá o činnost Ústavu lékařské chemie a pod vedením přednosty ústavu prof. MUDr. Oktaviána Wagnera se zapojuje do výzkumné činnosti i výuky posluchačů – byl ustanoven „výpomocným asistentem“.

Jeho studium bylo však těsně před ukončením přerušeno uzavřením českých vysokých škol v listopadu 1939. Odchází pracovat jako laborant na neurologickou kliniku Zemské nemocnice v Brně (dnes FN U Sv. Anny) a na tomto místě zůstává až do osvobození v r. 1945.

V červnu 1945 také ukončuje své studium a promuje. Nastupuje jako odborný asistent na biochemický ústav a zcela se věnuje své zálibě – lékařské chemii. V r. 1959 obhájil kandidátskou práci Příprava žlučového barviva s přímou diazoreakcí.

Dr. Talafant se zabýval i v dalších letech metabolismem bilirubinu a stal se spoluobjevitelem zcela klíčového faktu, totiž že konjugovaný (tedy ve vodě rozpustný) bilirubin je

„bisglukosiduronát“ (dříve jsme říkali „bilirubin diglukuronid“).

Kuriózní je, že totalitní režim nemohl tento světově významný objev ignorovat a tak byl dr. Talafant obdařen udělením Řádu Klementa Gottwalda (1961), v té době vysokým státním vyznamenáním.

Na druhé straně to ale paradoxně nestačilo k tomu, aby mu bylo povoleno habilitovat se jako docent, a byl tedy v r. 1963 ustanoven „samostatným vědeckým pracovníkem“.

Jaká byla doba, která ovlivnila dr. Talafanta v jeho odborném vývoji?

Pokud to vezmeme chronologicky, Ústav pro lékařskou chemii vznikl v téže době jako naše Masarykova univerzita, tj. v r. 1919 a jeho prvním přednostou byl prof. MUDr. Antonín Hamsík, a to až do r. 1930. Studoval krevní barvivo, hem a od něj odvozené deriváty. Práce na tu dobu s velkým ohlasem.

Tehdy měl ústav pouze dva asistenty, budoucí profesoři Univerzity Karlovy, *Antonína F. Richtera* a *Jana Šulu*. Ti oba odešli v r. 1930 na Fakultu všeobecného lékařství UK v Praze (dnešní 1. lékařská fakulta UK). Patrně to bylo v souvislosti se založením tamního 2. ústavu lékařské chemie.

Ve stejném roce (1930) přichází z Prahy do Brna prof. MUDr. Oktavian Wagner, který byl přednostou zdejšího ústavu až do r. 1964. Z jeho období pocházejí četné práce o lipidech, jejich trávení a metabolismu. Ústav v té době také prováděl některé toxikologické analýzy pro soudní lékařství. Musíme rovněž vzpomenout, že prof. Wagnerovi a jeho spolupracovníkům se podařilo překlenout období uzavření vysokých škol (pracovali v nejrůznějších laboratořích nejen v nemocnicích, ale i v průmyslu a zachránili část inventáře ústavu). Obnovili pak po válce činnost ústavu v nových prostorech.

Lékařská fakulta totiž sídlila před válkou na místech, kde je dnes VUT, jeho Fakulta elektrotechniky a komunikačních technologií. V tomto bloku je ostatně dodnes situován Ústav soudního lékařství v ulici Tvrdeho 2a. (Dr. Talafant byl posledním členem našeho ústavu, který pamatoval umístění lékařské fakulty v bloku Údolní – Úvoz – Tvrdeho – Všeťčkova – Jířkovského před 2. světovou válkou.)

V areálu dnešní Lékařské fakulty (Komenského nám. 2) a Fakulty sociálních studií (Joštova 10) byla (do r. 1945) Deutsche technische Hochschule. Připomeňme, že na té před válkou pracoval prof. ing. dr. Victor Kaplan, konstruktér vodní turbíny nesoucí jeho jméno. Turbína má měnitelný úhel lopatek a je schopna k výrobě energie využít vodu s velkým průtokem, ale nízkým spádem – tedy takovou „typicky českou“ vodu. (První turbína byla spuštěna v roce vzniku naší univerzity, tj. 1919. Vynález je však o 6-7 let starší.) Pracovna tohoto světoznámého konstruktéra byla přímo v areálu našeho dnešního Biochemického ústavu, v rohové části Komenského nám. / Joštova.

Ale vraťme se k chemii: konec 50. a začátek 60. let již vytváří podmínky pro budoucí klinickou biochemii, především pokud jde o vývoj jednotlivých metodik pro stanovení analytů i pokud se jedná o jejich metabolismus a využití jeho změn pro diagnostiku. Zde vždy shodně vzpomínáme na MUDr. Edmunda Talafanta, CSc.

Charakteristika jeho prací té doby by byla poměrně dlouhá. Společným rysem publikací je především spolupráce s četnými klinickými pracovníky a klinicko-biochemické zaměření. Nemůže být pochyb, že mezi jeho práce patřily také kapitoly v učebnicích biochemie a rovněž příprava středně zdravotnických pracovníků.

Jaký byl dr. Talafant, jak se nám jevil?

Snad můžeme začít tím, že byl žákem a později i dobrým přítelem prof. Wagnera. Oba se vyznačovali určitou noblesou v jednání.

Např. vůči nám, bezvýznamným mladým začátečníkům (často ještě studentům pobývajícím na ústavu) vždy používali oslovení „pane kolego“ a vzdor našim prosbám na tom neměnili nic měnit. – Bývali trpěliví v naslouchání našim (často zcela chybným) představám o řešení určitého problému a nenápadně se snažili posunovat naše myšlení správným směrem.

Oba také vynikali shovívavostí a tolerancí jako učitelé.

Když např. dr. Talafant zkoušel praktická cvičení a tázal se, jaká je barva sloučeniny vznikající při reakci, a dostal odpověď, že bílá (ačkoliv správně mělo být černá), postupně napovídal, že by měla být „ještě tmavší“, a to tak dlouho, až se k té černé posluchač dopracoval. Dr. Talafant pak zpravidla uzavřel v tom smyslu, že samozřejmě při velmi nízkých koncentracích analytu může být barva i šedobílá. takže je to správně.

Dr. Talafant vedl několik let i studentský vědecký kroužek na ústavu. Řada tehdejších posluchačů (pozdějších úspěšných lékařů i pedagogických pracovníků fakulty) na něho vděčně vzpomíná, na jeho rady i povzbuzování při prvních pokusech o vědeckou činnost.

Ale bylo také něco, čeho se obával! Tím prvním byla hepatitida. Dveře své laboratoře dr. Talafant nikdy neotevíral jinak než loktem, kliku zásadně nebral do ruky. Tím dalším obávaným byla představa vpádu malifidů do jeho pracovny. Na stolech pracovny po obvodu téměř celé místnosti byla totiž 30 – 50 cm vysoká hradba obálek se separáty, které se chronologicky ukládaly pravděpodobně v nikdy nekončící spirále. – Zatímco my mladší jsme si (v té době značně vzdálené počítačům!) zakládali kartotéky, dr. Talafant nic takového nepotřeboval. Mohli jste přijít s jakýmkoliv problémem a dostalo se vám vždy stejně odpovědi typu: „O tom já nic nevím, ale počkejte! Loni v *Nature* byl takový článek a separát přišel v modrošedé obálce.“ – A k vašemu úžasu stačilo několik desítek sekund a dr. Talafant onen článek v té své hradbě separátů naprosto neomylně našel. – Fungovalo to zcela bezchybně, ale porušit se hradba neschmála. Malifid sem přicházeli jen v krajních, kritických případech.

(Obálka vždy zůstala na svém původním místě, zapůjčen byl pouze separát. – A jen tak mimochodem: pokud snad očekáváte, že jsme si pak mohli udělat xerokopii článku, neumíte si už představit totalitní systém. Přístup k jakýmkoliv rozmnožovacím strojům byl prakticky nemožný anebo zcela výjimečný na složitá písemná povolení a ještě pod dohledem. To proto, aby se nerozmnožovaly státy nepřátelské tiskoviny!)

U dr. Talafanta jste získali zasvěcené základní informace o problémech také proto, že byl dlouholetým spolupracovníkem *Chemical Abstracts*.

Byl to svým způsobem vzácný člověk. Asi nejlépe by se hodila slova: velký významem a přitom lidský a skromný.

(Na dr. Talafanta vzpomínal *prof. MUDr. Vladimír Palyza, CSc.*, z Biochemického ústavu LF MU. Bylo použito některých údajů z článku: *Zelníček E.: Scripta medica* 1988, 61(1): 59-64, kde čtenář najde i úplný seznam prací dr. Talafanta.)